

Articolul definirii în portugheză și română. Analiză pe baza erorilor comise de vorbitorii portughezi în limba română scrisă

Ana Vrăjitoru*

Keywords: *linguistic universals; definiteness; article; demonstrative; errors*

După cum se știe, limba este un sistem viu în continuă transformare, ce evoluează prin evoluția subsistemelor sale. În timp, apar elemente noi iar altele dispar, toate aceste procese fiind relaționate cu modul în care vorbitorii folosesc limba pentru a răspunde necesităților proprii comunicative și expresive și în funcție de circumstanțele sociolingvistice. Pot fi schimbări mici sau schimbări majore, de la schimbări fonetice până la apariția unui cuvânt nou, a unei categorii gramaticale noi sau chiar a unei limbi noi, în relație cu procesul de etnogeneză.

1. Articol și demonstrativ

Un element foarte activ în schimbarea lingvistică este demonstrativul, a cărui proprietate principală este aceea de a indica entitatea care se află în centrul atenției, localizând-o în spațiu și timp¹. De-a lungul timpului, demonstrativul și-a dezvoltat și alte proprietăți pe lângă cea principală, cum ar fi aceea deictică discursivă și cea de cunoaștere bazată pe cunoștințe comune participanților la dialog, prin care se apropie de articol, pe care îl poate și substitui în unele limbi. Această flexibilitate a demonstrativului în vorbire, care a permis exprimarea unor conținuturi diferite, a dus la diminuarea funcției principale în unele situații și, în același timp, la dezvoltarea altor funcții. Faptul că demonstrativul poate defini un substantiv a facilitat apariția articolului, în urma unui proces de gramaticalizare concomitent cu unul de desemantizare a demonstrativului în trecerea de la limba latină la limbile neolatine. Această transformare a demonstrativului în articol poate fi considerată una dintre universalile lingvistice, dat fiind faptul că, în majoritatea limbilor, articolul s-a dezvoltat din demonstrativ, ceea ce se poate observa nu numai în limbile europene, ci și în unele limbi africane, uneori acest proces fiind vizibil chiar în momentul de față.

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România.

¹ [Formele demonstrative] „servesc la indicarea obiectelor aflate într-o relație de apropiere/depărtare spațială față de locutor sau [...] temporală față de actul enunțării” (Pană Dindelegan 1997b: 152).

Demonstrativul nu și-a pierdut valența de definire odată cu apariția articolului și de aceea, în multe limbi, se află în relație disjunctivă cu acesta, nefiind posibil să coexiste într-un context (cu excepția limbii române, în funcție de topica în cadrul grupului nominal). S-au enumerat diverse cauze ale acestei transformări a demonstrativului în articol, dintre care considerăm drept cauză decisivă apariția unei noi necesități expresive a vorbitorului.

2. Articolul în română și portugheză: diferențe, asemănări

Evoluția articolului este asemănătoare în portugheză și română, o diferență fiind păstrarea, în română, a unor forme flexionate ale demonstrativului. Acest fapt poate fi pus în legătură cu flexiunea nominală în general, exprimarea sintetică a cazurilor diferențiind limba română de celelalte limbi romanice, unde se folosește forma analitică, prepozițiile constituind mărcile de caz. O altă diferență majoră o constituie poziția articolului față de substantivul determinat: enclitică în română, spre deosebire de portugheză, unde este proclitică, la fel ca în toate celelalte limbi romanice. De remarcat este faptul că, în limba română veche, articolul definit feminin apărea uneori antepus substantivului, ca în exemplul: *a ei noastre credință*, unde articolul este detașat de substantiv și antepus acestuia, mai târziu, în româna modernă, generalizându-se forma enclitică, unită cu substantivul: *a credinței noastre* (Rosetti 1968: 253). Rosetti consideră că acest fapt s-a întâmplat sub influența adjectivului, care, de asemenea, are poziție enclitică față de substantiv. Articolul a fost atras de substantiv, „ca aparținându-i” și s-a produs unirea cu acesta: *homo ille-bonus > homo-ille bónus > omul bun* (Rosetti 1968: 253). Forma enclitică a articolului definit în nominativ este semnalată încă din româna comună: *bărbatlu, luplu* (sec. VII–IX, conform *Atlasului* lui Weigand din 1909). Chiar și astăzi există o formă proclitică a articolului definit de masculin pentru genitiv/dativ cu numele proprii, în limba literară, și cu orice substantiv, în limba populară.

În literatura de specialitate (de exemplu: Lago Garabatos, André Joly, Gabriela Pană Dindelegan, Cornel Dimitriu) se lansează diverse teorii în legătură cu funcțiile și caracterul articolului definit, precum și dacă acesta marchează sau nu o nouă categorie gramaticală. Rămânem la concluzia (la care am ajuns deja în alt material²) că articolul este marca unei categorii gramaticale a substantivului, pe care am numit-o *nominalitate*, un argument hotărâtor fiind acela că orice cuvânt se substantivizează prin adăugarea unui articol. Deoarece acest termen nu s-a impus în literatura de specialitate, rămânem la termenul recunoscut de *definire*.

Conținuturile articolelor sunt clare și semnalate în legătură cu ambele limbi, remarcându-se opoziția dintre sensurile celor două articole, definit și nedefinit: „Dacă este vorba de un individ cunoscut deja vorbitorului, se folosește, de regulă, articolul definit *o, a*, dacă este vorba de un exemplar necu-

² Am argumentat aceste idei în cartea Vrăjitoru 1999.

noscut vorbitorului, se recurge la articolul nedefinit *um, uma*³. Cunha și Cintra observă aceeași opoziție, între o entitate „cunoscută deja” și „un simplu reprezentant al unei anumite clase care nu este menționată anterior” (Cunha e Cintra 1984: 207).

În lingvistica românească este remarcată aceeași opoziție între conținuturile articolelor definit / nedefinit încă din secolul al XIX-lea. În *Gramatica limbii române* din 1854, Timotei Cipariu observă „marcarea determinată a numelui” față de „marcarea nedeterminată”, doar că exemplele conțin articol zero în contrast cu articol definit (Cipariu 1992: 101). Aceasta poate fi o dovadă că, în acel secol, articolul zero era mai utilizat decât cel nedefinit, care, probabil, nu era încă stabilizat în limbă.

Deși în portugheză nu este recunoscut un articol zero, aceasta fiind încă o diferență față de limba română, există contexte și în portugheză în care substantivul apare cu articol zero, fapt semnalat de Mattoso Camara: „nedefinitul se exprimă prin morfem zero, ex: *há lobos por aqui (sunt lupi pe aici)*, dar și prin pronume nedefinit *um, uma, uns, unas*” (Camara 1964: 54)⁴. Dată fiind omonimia care există atât în portugheză, cât și în română între articolul și pronumele nehotărâte, observația este puțin confuză, autorul numindu-le pronume nedefinite, dar le încadrează la intrarea „articol”.

Se poate spune că, în ambele limbi, articolele exprimă gradul de definire al substantivului, fiecare articol având un conținut specific, valori proprii, în funcție și de cele două sensuri ale substantivului ca nume de entitate și nume de clasă. Dat fiind că articolul individualizează o entitate sau o clasă de entități, valorile exprimate cu ajutorul articolelor definit și nedefinit le-am numit cu termenul de *individualizare*:

– articolului definit îi corespund valorile de *individualizare de entitate anumită (comprei o livro – am cumpărat cartea)* și *individualizare globală de clasă (o livro é necessário para o crescimento da criança – cartea e necesară dezvoltării copilului)*;

– articolul nedefinit are valorile: *individualizare de entitate oarecare (comprei um livro – am cumpărat o carte)* și *individualizare detaliată de clasă (um livro é necessário para o crescimento da criança – o carte e necesară pentru dezvoltarea copilului)* (Vrăjitoru 1999: 67–79).

Informația despre entitate este limitată, dacă substantivul are articol nedefinit, și mai amplă în cazul în care folosim articolul definit, existând o referință în contextul anterior sau posterior sau aparținând cunoștințelor comune unui grup mai mare sau mai mic de vorbitori. De aceea, articolului definit i se

³ „Se se trata de indivíduo, de espécime já conhecido do sujeito-falante, usa-se de regra o artigo definido -o, -a; se se trata de exemplar desconhecido do falante, recorre-se ao artigo indefinido um, uma” (de Melo 1968: 256).

⁴ “O indefinido se exprime por morfema zero (ex: *há lobos por aqui*), mas também pelo pronome indefinido *um, uma, uns, unas*”.

recunoaște funcția de *integrator enunțiativ*, acesta fiind ca un colant între informațiile discursului (GLR 2008: 52).

Articolul zero, existent în limba română, identifică o entitate ca aparținând unei clase sau identifică o clasă de entități. De aceea, am numit valorile exprimate prin această marcă *identificare de entitate și identificare de clasă* (Vrăjitoru 1999: 78). Deși sensul de identificare este inclus în portugheză în valorile articolului nedefinit, forma fără articol nu a dispărut complet din această limbă, folosindu-se încă. În gramaticile portugheze sunt enumerate structuri fără articol sub titlul de „casos de omissão do artigo” (‘cazuri de omitere a articolului’), „omissão do artigo definido” (‘omiterea articolului definit’), „omissão do artigo indefinido” (‘omiterea articolului nedefinit’) (Cunha & Cintra 1984: 237, 242). Această formă apare atât în română, cât și în portugheză, mai ales în structuri nominale ca: definiții științifice sau empirice (*energie înseamnă capacitatea de a produce lucru – energia é a capacidade de produzir trabalho*), în titluri, mai ales de dicționare sau manuale (*Poezii – Poemas, Istorie – História, Dicționar român – portughez – Dicionário romeno – português*), precum și în titlurile din ziare (*Cod galben de caniculă – Codo amarelo de canícula, Sancțiune – Sanção, Educație cu palma – Educação com a palmada, Atentado planeado – Atentat plănuir, Vitimas pedem indemnização – Victimele cer recompensă, Lares portugueses sem luz – Cămine portugheze fără lumină etc*). Publicitatea folosește, de asemenea, substantive fără articol, căutându-se un stil telegrafic, penetrant: *vând mașină nouă – vendo carro novo, caut menajeră – procura-se empregada de casa, am pierdut câine-lup – perdi cão-lobo etc*. Exemple din ziare portugheze: *vende-se loja* (‘vindem magazin’), *serviço de qualidade* (‘servicii de calitate’), *cursos profissionais* (‘cursuri profesionale’), *oportunidade única* (‘oportunitate unică’) etc. Dar articolul zero este folosit și în vorbirea curentă: *mănânc supă – estou a comer sopa*.

Forma fără articol concurează și în portugheză formele cu articol și, de aceea, ne întrebăm dacă n-ar putea fi considerată articol zero, ca în limba română, dată fiind frecvența destul de mare a structurilor de substantive fără articol. În plus, cazurile de omitere a articolului enumerate de Cunha și Cintra se regăsesc și în română.

Deși sistemul portughez al articolului și cel din limba română sunt foarte asemănătoare, intervin diverse influențe în discurs prin interferențele altor elemente ale sintagmei nominale: adjective calificative, pronominale și numerale, topica în cadrul sintagmei nominale, relațiile sintactice. Relațiile articolului cu celelalte elemente ale sintagmei nominale pot fi de comutabilitate sau de co-ocurență, fără a exista o corespondență perfectă între cele două limbi, probând detalii din mentalitatea lingvistică a vorbitorilor. Avem în vedere, de exemplu, structura cu demonstrativ ca determinant al substantivului, în română existând și posibilitatea de co-ocurență a articolului cu demonstrativul, în timp ce în portugheză nu există (*cartea aceasta – este livro*).

De aceea, în exprimarea în noua limbă se produc erori, având la bază cauze multiple. Pe lângă diferențele dintre cele două sisteme, limba portugheză putând influența învățarea noii limbi, ceea ce poate produce erori, cunoștințele de limbă română greșit aplicate, o logică greșită sau o eroare întâmplătoare care a devenit automatism sunt alte cauze ale erorilor de articol.

Referindu-ne la limba scrisă, este de semnalat faptul că erorile de articol sunt asemănătoare la cursanții care au și la cei care nu au articol în limba lor maternă. Aceasta datorită caracterului universal al definirii la nivelul profund, care în limbile fără articol este exprimată prin alte mijloace, demonstrativul fiind unul dintre ele. Am depistat chiar mai puține erori la cursanții care nu au articol în limba maternă față de cei care au articol. De exemplu, în textele scrise de japonezi, erorile de articol sunt cele mai puține în raport cu celelalte erori aparținând grupului nominal. Aceasta se poate explica prin faptul că cei care au deja în minte un sistem al articolului din limba maternă, prin urmare bine fixat, vor fi în situația de a schimba ceva din acest sistem, ceea ce este mai dificil decât a deprinde un sistem nou.

Considerând utilă pentru un studiu comparativ analiza erorilor, semnalăm și analizăm câteva dintre acestea, extrase din materialele scrise în limba română de către cursanții portughezi care au urmat cursurile de limbă română la Universitatea Lisabona între anii 2008–2011, la nivelele A1, B1 și B2. Pe baza unui corpus suficient de mare încât să permită generalizări, am clasificat erorile în funcție de frecvență. Forma fiind mai ușor de deprins, deși sunt trei tipuri de articol în română, care au forme flexionare, iar în portugheză numai două, variabile în funcție de gen și număr, nu și de caz, erorile intervin mai ales în selectarea tipului de articol potrivit fiecărui context. Din 202 erori întâlnite, cele mai multe sunt cele produse prin lipsa articolului (60%), urmate de folosirea articolului definit în loc de articol zero (30%) și numai 6% sunt erori de formă. Date fiind asemănările dintre cele două sisteme, erorile de interferență sunt puține. Majoritatea erorilor se află la *substantivul în acuzativ cu prepoziție*, care numai în română nu poate primi articol definit. Poziția enclitică a articolului definit în română produce de asemenea erori, poate datorită faptului că articolul nu este simțit ca atare, nefiind un cuvânt aparte, ci unit cu substantivul.

3. Erori de articol ale portughezilor în limba română

3.1. Individualizare în loc de identificare

O eroare frecventă este aceea de folosire a articolului definit în loc de articol zero la substantiv în acuzativ după prepoziție. Exemple: *ne plimbăm în parcul, grădina cu iarba verde, o privire plină de ironia subtilă* – corect: *în parc, cu iarbă, de ironie* sau cu articol nedefinit: *într-un parc* (oarecare) sau dacă este vorba de o subclasă, având un calificativ: *cu o iarbă verde, plină de o ironie subtilă*. Este o eroare interferențială, după modelul portughez, unde se folosește articolul definit: *întrebând la secretariatul = perguntando na*

secretaria, băiatul cel mai fericit din lumea = o rapaz o mais feliz do mundo, sunt toți la munca = são todos ao trabalho. Forma corectă este cu articol zero în română: *la secretariat, din lume, la muncă.* În aceste situații, automatismul din limba maternă se dovedește mai puternic decât regula din limba română învățată de puțin timp.

3.2. Identificare în loc de individualizare

Eroarea opusă, de hipercorecție, se produce prin aplicarea regulii anterioare la substantive cu un determinant care le individualizează, așa cum se observă în exemplele: „*aproape de Grădină Botanică*”, „*ne plimbăm în Parc-Zoologic*” în loc de *Grădina Botanică, Parcul Zoologic*. Erorile de acest tip sunt interne, cauzate de neobservarea determinantului, care anulează prima regulă: „*aproape de grădină*”, „*ne plimbăm în parc*”. Deși în portugheză construcțiile echivalente au, de asemenea, articol definit: *perto do Jardim Botânica, passamos no Parque Zoológico*, studenții au fost influențați de regula din română și au comis, deci, o eroare internă de hipercorecție.

Această eroare se întâlnește în structuri cu orice tip de determinant: atribut exprimat prin adjectiv calificativ sau substantiv, verb la infinitiv cu prepoziție, apozitie. Exemple: „*Avem libertate de a circula*” în loc de „*libertatea*”, cu referința „*de a circula*”; „*Carnavalul a pierdut caracter religios*”, determinantul adjectiv calificativ restrângând sfera semantică a substantivului *caracterul*, care, deci, trebuie să aibă articol definit. Nu este vorba de o interferență cu limba portugheză, deoarece și în structurile corespondente portugheze se folosește articolul definit: *temos a liberdade de circular, o carnaval perdeu o carácter religioso*.

Eroare internă este și în cazul obiectelor unice, prin determinare fie cu numele propriu al acelei entități, fie cu adjectiv calificativ în gradul superlativ relativ, unde se folosește articol zero în loc de articol definit. Exemple: *oraș Lisabona, Râu cel mai mare este Dunărea* în loc de *orașul Lisabona, râul cel mai mare*, deși în portugheză există aceeași construcție, cu articol definit: *o maior rio é Danube. a cidade de Lisboa*. În cazul acestor structuri eronate, regula învățată din limba română a împiedicat efectuarea transferului structurii portugheze, care ar fi dus la formulare corectă.

În ceea ce privește numele de orașe, articularea acestora este relaționată în portugheză cu originea aceluia substantiv: se articulează acele nume provenite din substantive comune, cum este *O Porto*, în schimb *Lisboa* este nearticulat. În română, aceste substantive nu au articol dacă sunt determinate de substantivul comun care le explică: *orașul Iași*, dar primesc articol definit dacă nu sunt determinate de numele comun: *Iașiul*. Regula produce uneori erori ca aceasta: *Dacă aș avea posibilitatea, aș vizita Iași* – în loc de *Iașiul*. Poate fi o eroare interferențială, dat fiind faptul că în portugheză, numele de orașe au totdeauna aceeași formă, cu sau fără articol, nedepinzând de context în timp ce,

în română, articularea acestora depinde de context. Ca urmare, același substantiv propriu poate apărea cu sau fără articol: *Locuiesc în Iași* dar *Aș alege Iașiul pentru a locui* sau *Iașiul e un oraș frumos*.

3.3. Erori în sintagma cu determinanți adjective pronominale și numerale

Determinanții pronominali ai substantivului sunt, de asemenea, factori de influențare a tipului de articol folosit în sintagma respectivă.

Adjectivul pronominal de totalitate impune, atât în română, cât și în portugheză, articolul definit, prin logică, totalitatea fiind relaționată cu o entitate, grup sau clasă de entități cunoscute. Structura de acest tip este identică în portugheză și română: *toți studenții – todos os alunos, toate studentele – todas as alunas*. Chiar și la singular, unde în portugheză se folosește frecvent pronumele de integritate: *inteiro – întreg*, substantivul însoțit de acesta poartă tot articol definit: *tot anul – o ano inteiro*. Cu toată această identitate de structuri, care ar permite transferul din portugheză în română, acesta nu a funcționat totdeauna, astfel încât apar erori de tipul: *pe toate persoane, toate meserii, în toate țări, pentru toate lucruri*. Se folosește, după cum se observă, articol zero în loc de articol definit, se identifică în loc să se individualizeze. Aceste erori au fost comise, însă, cu excepția unui portughez, de către non-nativi portughezi, autorii având ca limbă maternă o limbă slavă, dar fiind vorbitori de portugheză. E de presupus că eroarea este din cauza limbii materne, unde nu există articol, iar relaționarea se face cu limba maternă și nu cu portugheza, ca o a doua sau a treia limbă. Pentru vorbitorii nativi de portugheză, această structură nu a prezentat o dificultate, transferul din portugheză funcționând.

Demonstrativul, dat fiind faptul că stă la originea articolului definit, are o relație complexă cu acesta, fiind, în general disjunctive, cum e cazul și în portugheză: *o aluno / este aluno*. În română, demonstrativul și articolul definit se exclud reciproc numai când demonstrativul precedă substantivul: *acest student*. Există, însă, la fel de frecventă, și sintagma cu demonstrativul urmând substantivul și unde substantivul poartă articol definit, demonstrativul pierzându-și, aici, emfaza: *studentul acesta*. Această construcție, deși rar, apare și în portugheză: *o aluno este*. Astfel se explică faptul că nu se comit multe erori în sintagmele cu demonstrativul: s-au depistat numai 4 erori de folosire a articolului zero în loc de articol definit, ca în exemplele: *situație asta* și nu: *situația, nu este pregătit pentru pericole aceste*, corect: *pericolele acestea*.

Erorile contrarii, de folosire a articolului definit în loc de articol zero, au fost numai două în textele cercetate: *aceste evenimentele*, în loc de: *evenimente*. Această eroare s-a produs, probabil, din tendința vorbitorului de a emfatisa substantivul *evenimente*. A doua eroare de acest tip am întâlnit-o în testul unui indonezian: *în aceasta dimineața*, în loc de: *în această dimineață*. În această sintagmă este și o a doua eroare, demonstrativul primind acel *-a*, deși această transformare a terminației demonstrativului se produce numai când acesta este

poziționat după substantiv și nu înainte, ca aici. Ca și în cazul erorilor din sintagmele conținând pronume de totalitate, și în cazul sintagmei cu demonstrativ, cei care au comis erori sunt doar vorbitori de portugheză ca limbă a treia, având, însă, alte limbi materne: indoneziana sau o limbă slavă.

Pronumele nedefinite din română și portugheză, prin conținutul lor de nedefinire, nu pot intra în relație de co-ocurență cu articolul definit. Structurile fiind asemănătoare în portugheză și română, chiar și adjectivul fiind înaintea substantivului în ambele limbi, ar fi de așteptat să nu existe erori. Cu toate acestea, am întâlnit câteva, poate prin influența structurii cu adjectivul de totalitate, unde substantivul are articol definit: *se adresează câtorva oameni* în loc de *oameni*; *prea mulți străinii* – *străini*; *multe limbii*, corect: *multe limbi*; *alte planurile* – corectă identificare: *planuri*. Este, probabil, o eroare internă.

Adjectivul numeral ordinal determină în română folosirea valorii de identificare la substantiv, exprimată prin articol zero. Se poate considera același tip de construcție și în portugheză, articolul fiind înainte de numeral: *prima zi* – *o primeiro dia*; *primele flori* – *as primeiras flores*; *în ultimul moment* – *no último momento*. Cu toată aparenta asemănare cu echivalentul portughez, s-au găsit, totuși, erori, folosindu-se articol definit și la substantiv, deși în română este atașat numeralului, conform regulii după care numai primul cuvânt din sintagma nominală este articulat. Construcția este redundantă: *ultima oportunitatea* – *a última oportunidade*, *primul orașul* – *a primeira cidade*, *primele texte* – *os primeiros textos*, *în primul anul* – *no primeiro ano*.

3.4. Erori în construcția posesivă

O entitate care apare ca posesie a altei entități este totdeauna cunoscută, referentul fiind chiar posesorul, fie exprimat prin substantiv în genitiv, fie prin adjectiv pronominal posesiv, deci se individualizează prin articol definit, când are sensul de entitate unică, sau prin articol nedefinit, când aparține unui grup de entități posedate. Explicația este valabilă atât pentru portugheză, cât și pentru română. Exemple: *cartea studentului* – *o livro do aluno* sau *o carte a studentului* – *um livro do aluno*. *Studentul* este cunoscut și are *o carte anumită*, despre care știm, de aceea substantivul *carte* are articol definit: *cartea*, în primul exemplu, iar în al doilea, *o carte* este *una dintre mai multe* și de aceea are articol nedefinit, este o *carte oarecare*. Deși structurile sunt identice în cele două limbi, s-au găsit erori, folosindu-se articol zero în loc de definit: „Sărbătorile erau *în onoarea zeului Bachus*” în loc de *în onoarea*; *capitală României* și nu *capitala României*; *pentru a salva viața pacientului*, corect fiind *viața*.

Aceeași eroare se găsește și la substantivul însoțit de **adjectiv posesiv**, care este echivalent cu un substantiv în genitiv. Construcția este similară cu aceea cu substantiv în genitiv, referentul fiind, însă, un adjectiv posesiv. Prin urmare, se justifică *individualizarea* la substantivul nume de entitate posedată, chiar dacă posesivul urmează după substantiv, prin puterea anticipativă a

gândirii. În portugheză se procedează în același mod, doar că adjectivul posesiv precedă și nu urmează substantivul, ca în română. Și în structura posesivă cu adjectiv posesiv se comite aceeași eroare ca în aceea cu substantiv în genitiv, substantivul identificându-se prin articol zero în loc să fie individualizat. Exemple: în **zile** noastre (corect: în **zilele** noastre – **nos** nossos dias); în țară mea (corect: în țara mea – **no** meu país); **muncă** lor (corect: **munca** lor – **o** trabalho deles); **sunt așteptat** acasă de **mamă** mea (corect: de **mama** mea – **pela** minha mãe). Uneori, adjectivul posesiv este doar subînțeles, fapt care îi derutează pe cursanți, ceea ce duce la aceeași eroare de folosire a articolului zero în loc de definit, cum ar trebui. Construcția apare, de exemplu, când ese vorba de membri ai familiei: *Eu mă duc la biserică **cu copiii***, forma corectă fiind: **cu copiii**, subînțelegându-se: *cu copiii mei*. Probabil deruta vine de la faptul că, în portugheză, adjectivul posesiv nu se omite: *com as **minhas** crianças*.

În construcția în care substantivul nume de posesor este înlocuit de un **pronume relativ**, de asemenea în genitiv, substantivul nume de entitate posedată poate primi doar articol zero, încadrându-se în regula care stabilește articol zero la substantivul care urmează după un pronume interogativ relativ: *care studenți?* Urmat de o propoziție relativă, deci direct de pronumele relativ, substantivul primește articol definit, fapt ce se transferă în mintea cursantului la aceea în care relativ-interogativul precedă substantivul determinat. De aceea, probabil, uneori apare eroarea de articulare cu articol definit a substantivului după pronume relativ: *vecinii ale căror **camerele** de vacanță erau libere* (corect: *ale căror camere*), deși nici în portugheză substantivul după interogativ-relativ nu este articulat: *os vizinhos cujos quartos de férias ficaram livres*. Probabil a intervenit și logica, entitatea fiind cunoscută prin relația de posesie: *camerele vecinilor*, care este, de asemenea, o eroare internă, deoarece apare într-un exercițiu de unire a două propoziții, dintre care una conține construcție de posesie: substantiv entitate posedată cu articol definit /nedefinit + substantiv nume de posesor, deci în genitiv: *Romanul unei scriitoare a fost premiat. Scriitoarea e româncă*. Forma de aici, cu articol definit, a entității posedate a influențat forma de după transformare, adică substantivul este transferat cu tot cu articol definit, fără a-l înlocui cu articol zero: *Scriitoarea **al cărei romanul** a fost premiat e româncă*. Aceasta, deși în portugheză construcția echivalentă e identică: *A escritora cujo romance foi premiado é romena – Scriitoarea al cărei roman a fost premiat*. Nu s-a operat, deci, transferul din limba maternă, poate și pentru că nivelul de limba română era avansat și se recurgea mai rar la limba maternă.

Erorile inverse, de înlocuire a articolului definit cu articol zero la un substantiv determinat de o relativă – ca referent – sunt puține (3), ca în exemplul: ***Studenți** care au fost acceptați în Programul Erasmus...*, în loc de: ***Studenții** care...* Construcția este identică în portugheză: ***Os** alunos que foram aceitos no Programa Erasmus*. Este vorba, deci, tot despre o eroare internă,

apărută sub influența construcției cu adjectiv interogativ, unde e articol zero: *Care studenți au fost acceptați în Programul Erasmus?*

3.5. Erori de articol în relație cu funcțiile sintactice

Funcția sintactică pe care un substantiv o îndeplinește în propoziție influențează într-o oarecare măsură selectarea articolului și a valorii de definire la acel substantiv, pentru fiecare funcție fiind mai adecvate anumite valori.

Numele predicativ

În mod logic, numele predicativ presupune identificarea unei entități, deci folosirea articolului zero, deoarece introduce entitatea în clasa căreia îi aparține, o recunoaște: *El e profesor – Ele é professor*. Dacă, însă, există un referent în propoziție, de exemplu o relativă care determină substantivul respectiv, entitatea este individualizată cu articolele definit sau nedefinit, ca în exemplele: cu articol definit, entitate anumită: *El e medicul despre care ți-am vorbit – Ele é o médico sobre qual te falei*; cu articol nedefinit, entitate oarecare: *El este un profesor cu care o să dau examen – Ele é um professor com qual vou ter exame*.

În general, substantivele cu funcția de nume predicativ au fost bine articulate în lucrările studenților, în afară de puține cazuri de eroare internă de nefolosire a articolului definit deși trebuia, probabil neremarcându-se contextul de referință, care indică o individualizare. În exemplul: *Columna lui Traian este monument celebru din Roma care amintește aceste evenimente*, ar putea fi mai potrivit articolul definit: *monumentul care...* sau nedefinit: *un monument care...* Substantivul putea fi articulat și cu articol zero, dacă relativa care îl determină ar fi una explicativă, deci constituind o explicație suplimentară, fără să influențeze felul articolului. Dar această frază era răspuns la întrebarea: *Ce monument celebru din Roma amintește de aceste evenimente?* Era vorba, deci, de o individualizare, precizându-se care anume monument, redată prin articol definit, relativa fiind una restrictivă. Eroarea s-a putut produce prin existența numelui predicativ cu articol zero, activat în mintea studenților prin întrebarea care îl conține. Un exemplu similar, de răspuns la întrebare, este și următorul: *Cauza? Presupun că e responsabilitatea, contact zilnic cu oamenii*. Aici, este individualizată cauza, deci articolul trebuie să fie cel definit: *contactul cu oamenii*. Eroarea s-a produs numai la unul dintre cei doi termeni ai enumerării și cu toată asemănarea cu portugheza, unde se folosește, de asemenea, articol definit: *A causa? Suponho que é a responsabilidade, o contacto diário com a gente*.

Subiectul e compatibil cu oricare dintre valorile articolului, dar valoarea de individualizare, definită sau nedefinită, la nume de entitate sau la nume de clasă, exprimată prin articol definit sau nedefinit, este mai frecventă (GLR 2008: 339). Aceasta când subiectul coincide cu tema – informația cunoscută – incompatibilă, deci, cu articolul zero. Acesta e utilizat numai în anumite situații, de exemplu substantive la plural când semnifică o categorizare, o identificare: *Au venit copii cu colinzi de Crăciun* (*‘Chegaram crianças com cantigas de Natal’*).

Substantivele la singular apar cu articol zero după anumite determinante (pronume nedefinite, demonstrative antepuse) sau nume de nenumărabile, ca subiect pasiv al unor verbe cu valoarea reflexiv pasiv: *Se bea **cafea** dimineața – Bebe-se **café** de mână. Subiectul cu articol zero mai poate apărea în enunțuri de tip definiție: **Adolescență** înseamnă transformare – **Adolescência** significa transformação sau în publicitate: **Familie** francezi caută menajeră – **Familia** francesa está a procura de empregada de casa.*

Deși cele mai multe subiecte substantive au articol definit sau nedefinit, totuși, de multe ori, cursanții de limbă portugheză folosesc, în mod greșit, articolul zero: *Medic le face vaccini; corect: **medicul** (**O médico** faz-lhes vacino); **Carnaval** e asemănător; corect: **Carnavalul** (**O carnaval** é semelhante...); **dar popor** a aderat cu entuziasm; corect: **poporul** (**Mas o povo** aderieu com entusiasmo); **emigranți** nu au de lucru; corect: **emigranții** (**os emigrantes** não têm trabalho). Chiar și în situația în care entitatea este clar cunoscută dintr-un dialog anterior, se comite uneori aceeași eroare: **Pasageră** preferă un loc în avion la fereastră; corect: **pasagera** (**A passageira** prefere um lugar no avião junto a janela). Eroarea este cu atât mai neașteptată cu cât se află în răspunsul la o întrebare unde substantivul respectiv avea articol definit: *Ce loc preferă **pasagera**? (**O que lugar** prefere **a passageira**?)*.*

Articolul zero este ales în mod eronat în locul celui definit uneori chiar și acolo unde contextul justificativ se află în aceeași propoziție: ***Animale pe cale de dispariție** sunt protejate prin lege; corect: **animalele** (**os animais a desaparecer** são protegidos pela lei); există **risc de a fi deprimați**; corect: **riscul** (**há o risco de ficar deprimidos**); **zile de vacanță despre care am vorbit**; corect: **zilele** (**os dias de férias sobre os quais falámos**).*

Este o eroare dominantă la articol, în procent de 8,7% din totalul erorilor.

Substantivul **complement direct** poate fi artichat cu oricare dintre cele trei articole, în funcție de valoarea existentă în intenția de comunicare a vorbitorului. Dacă există o referință, entitatea este anumită, cunoscută și se folosește articolul definit în română, ca și în portugheză: *El citește **articolul** – Ele está a ler **o artigo***. Poate fi vorba despre un articol recomandat de profesor, articolul unui coleg etc. Dacă entitatea este individualizată fără a exista un referent, fără a se ști despre ce articol este vorba, se folosește articolul nedefinit: *El citește **un articol** – Ele está a ler **um artigo***. Iar dacă doar se categorizează, se identifică ce citește el, apare articolul zero, construcție posibilă mai ales la plural: *El citește **articole** (**ele está a ler artigos**)*. Cele mai multe erori de articol la complementul direct sunt cele produse de alegerea articolului zero, deci identificare, în loc de individualizare.

Erorile de utilizare a articolului zero în loc de articol nedefinit sunt mai puține. S-au găsit exemple ca: *Vrem să vedem **film** azi, unde mai adecvat era: **un film***. Un alt exemplu: *Citesc **lecție***, unde e preferabil articolul nedefinit: ***o lecție***, deși în portugheză e preferat, de asemenea, articolul nedefinit.

Majoritatea erorilor de articulare a complementului direct provin, însă, din faptul că studentul nu-și dă seama că există un context explicativ pentru substantivul respectiv și, ca urmare, nu folosește articolul definit, cum ar fi corect. De exemplu: *avem libertate de a circula*, unde substantivul complement direct are determinantul *de a circula*. De aceea, atât în română, cât și în portugheză, substantivul dintr-o asemenea construcție trebuie să poarte articol definit: *avem libertatea de a circula* – *temos a liberdade de circular*. Un exemplu de același tip este următorul: *Carnavalul a pierdut caracter religios*, unde substantivul *caracter* trebuia să aibă articol definit: *caracterul*, determinantul său fiind exprimat: *religioso*. Și în portugheză substantivul complement direct are articol definit: *O carnaval perdeu o caráter religioso*.

Construcția numită „dativul posesiv”, fiind un posesiv, determină folosirea articolului definit la substantivul determinat, în locul căruia, uneori, este folosit în mod eronat articolul zero, ca în exemplul: *și-a pierdut cursuri* (*perdeu os seus cursos*), corect fiind: *cursurile*.

Chiar și în structurile în care referința este subînțeleasă, trebuie ales articolul definit, ceea ce nu se întâmplă totdeauna, găsindu-se exemple cu articol zero: *a pierdut autobuz*; corect: *autobuzul* (*perdeu o autocarro*) pentru că se subînțelege: *autobuzul de care avea nevoie, cu care merge la cursuri* etc. Uneori, referința subînțeleasă este un posesiv: *Polițista cere la control permis de conducere și certificat de înmatriculare*, subînțeles: *permisul lui, certificatul mașinii* (*A policia pediu ao control a carta de condução e a matrícula*). Un alt exemplu: *Am condus mașină noaptea trecută*, subînțeles: *mașina mea*, deci cu articol definit. La fel e în portugheză: *Conduzi o carro ontem de noite*. Adjectivul posesiv poate fi subînțeles când este vorba de obiecte personale, părțile corpului, rude și persoane aflate într-o relație de prietenie, de vecinătate, în română mai mult decât în portugheză, unde de obicei se exprimă și posesivul.

Substantivele abstracte, considerate entități unice de unii autori (GLR 2008: 396), primesc, de asemenea, articol definit, deci folosirea articolului zero cu un asemenea substantiv e greșită, ca în exemplul: *trebuie să controlăm rutină și stres* – corect: *rutina, stresul* (*temos de controlar a rotina e o estresse*).

Erorile de folosire a articolului definit în loc de articol zero sunt mai puține. În exemplul următor este vorba de o categorie, de identificare a unor entități, deci ar trebui articol zero, dar unii cursanți au pus articol definit: *pe stradă găsește numai străinii* și nu *străini*, cum ar trebui, deși în portugheză e de asemenea cu articol zero: *na rua havia só estrangeiros*. Alte exemple: *Domnul Arif trebuie să cumpere florile* – *O senhor Arif tem de comprar flores*, în loc de *flori*. Ar putea fi corect cu articol definit dacă ar exista o referință, de exemplu: *florile care i-au plăcut*. Același situație în exemplul: *îmi pare imposibil să beau apă*. Ar trebui folosit articol zero, deoarece vorbitorul se referă la *apă* în general, echivalentul portughez fiind cu articol zero: *parece-me impossível beber*

agua. Ar putea fi articol definit dacă s-ar face referirea la o anumită apă, de exemplu: *apa de la robinet*.

Substantivul complement direct nume de ființă, care în română poate avea articol zero după prepoziția *pe*: *trebuie să-i primească bine pe emigranți*, sau fără prepoziția *pe*, cu articol definit: *trebuie să primească bine emigranții*, fiind posibilă o referință subînțeleasă: *emigranții care vin* sau ca o individualizare totalitară de clasă. Unii cursanți, însă, au folosit și prepoziția *pe* și articolul definit: *trebuie să-i primească bine pe emigranții*. E o eroare mixtă: sau e corectă forma cu articol definit și în acest caz se folosește în mod greșit prepoziția, producând o eroare internă; sau e corectă folosirea prepoziției și e greșită folosirea articolului definit, fiind vorba de o eroare interferențială, deoarece modelul portughez este cu articol definit: *têm de receber bem os emigrantes*.

În exemplul următor este folosit, de asemenea, greșit articolul definit, deși este vorba de un nume de clasă, o individualizare totalitară de clasă: *Dacii aveau monedele și făceau comerț*. Nu poate fi eroare de interferență deoarece în portugheză substantivul respectiv este fără articol: *Os dácios tinham moedas e faziam comércio*. Eroarea s-ar fi putut produce prin tendința vorbitorului de a emfatiza cuvântul *monede*, esențial în acel context, pentru a dovedi faptul că dacii făceau comerț în acele timpuri.

Complementul de agent produce unele confuzii în sensul că există tendința de a-i atașa articol definit, deși se aplică și în această structură regula articolului zero la substantiv după prepoziție cu acuzativul: e vorba de prepoziția pentru complement de agent *de*, dacă nu există un context justificativ pentru a folosi articol definit. De fapt, această eroare este internă, provocată în cadrul unui exercițiu de transformare a unei propoziții cu verb la diateza activă în propoziția echivalentă cu verbul la pasiv. Substantivul subiect din prima propoziție era artichiat cu articol definit, pe care trebuia să-l piardă devenind complement de agent. Trei dintre cursanți au păstrat, însă, în toate propozițiile exercițiului, în mod greșit, articolul definit. Un exemplu: *studenții vedeau multe muzee – multe muzee erau văzute de studenții*; corect: *de studenți*. Eroarea poate fi și ca urmare a interferenței, dat fiind că în portugheză este preferat articolul definit: *os alunos visitavam muitos museus – muitos museus eram visitados pelos alunos*.

În **enumerări** atrage atenția faptul că unele substantive sunt articulate corect, în timp ce altele, din aceeași enumerare, sunt articulate eronat. Exemple de enumerări cu două substantive și referent un posesiv: *fratele meu și soră mea* – corect: *sora mea (o meu irmão e a minha irmã)*; *Pe strada aceasta este un teatru și hotel*; corect: *un hotel*, individualizare nedefinită pentru ambele: *nesta rua há um teatro e um hotel*. Propozițiile echivalente din portugheză sunt identice, deci nu se poate vorbi de o influență a limbii materne. S-au întâlnit și enumerări cu mai mulți termeni, o parte dintre aceștia articulați eronat. Exemplu: *Depresiile, anxietatea, hipertensiune și infarct sunt niște exemple*; corect:

hipertensiunea, infarctul. În portugheză forma corectă este la fel ca în română, cu articol definit: *As depressões, a ansiedade, a hipertensão e o infarto são alguns exemplos.* În altă enumerare de complemente directe se poate observa aceeași situație: unele substantive sunt articulate corect, dar altele incorect, ca în exemplul: *Putem admira peisajul, plaja, templu lui Hindu și plantație de orez.* Forma corectă este: **templul, plantația.** Și în portugheză este aceeași formă corectă, cu articol definit: *Podemos admirar a paisagem, a praia, o templo de Hindu e a plantação de arroz.* Și în enumerări de alte feluri de complemente se comite aceeași eroare: nu se articulează corect toate substantivele din enumerare. În exemplul: „*cine lucrează cu inimă, cu ochii, cu stomac, cu cap*” observăm că numai unul dintre cele patru substantive este articulat corect: *cu ochii.* Celelalte substantive ar trebui să aibă, de asemenea, articol definit: *cu inima, cu stomacul, cu capul.* În portugheză forma corectă este la fel ca în română: *Quem trabalha com a coração, com os olhos, com o estômago, com a cabeça...*

Dubla articulare este o altă tendință greșită a vorbitorilor de portugheză care învață limba română, întâlnită într-un procent de 7%. Dubla articulare poate lua două forme.

Cea mai frecventă este aceea care se formează prin atașarea ambelor articole de individualizare, definit și nedefinit, la același substantiv în același timp. Exemple: *Eu vreau o prăjitura;* corect: ***o prăjitură*** *Dunărea a fost o inspirația pentru niște scriitorii;* corect cu articol nedefinit: ***o inspirație*** *pentru niște scriitori.* Eroarea poate fi internă, produsă de poziția enclitică a articolului definit în română, deosebit de portugheză, unde e proclitic, motiv pentru care este posibil ca studenții să nu-l simtă ca articol și, deci, să nu-și dea seama că articulează dublu. Această eroare se produce și în vorbire.

A doua formă de articulare dublă este la nivel de sintagmă nominală, unde în română este articulat numai primul cuvânt, fie substantiv, fie adjectiv. Uneori, se găsesc articulate ambele componente ale sintagmei, ca în exemplele: *noua lui țara, Marea Neagra,* în loc de: *noua lui țară, Marea Neagră.* Faptul că și sintagma portugheză are un singur articol nu ajută, deoarece articolul se află în fața sintagmei, fiind proclitic, fără să fie influențat de poziția componentelor sintagmei: ***o seu novo país, O Mar Negro.***

3.6. Forma

Aceasta nu pune mari probleme, fiind mai ușor de deprins, erorile de formă fiind numai în procent de 5%. Uneori, o formă greșită a articolului dezvăluie, de fapt, necunoașterea genului substantivului respectiv, ca în exemplul: *priveam știrii la televizor,* în loc de *știrile,* deși substantivul are același gen în portugheză: *olhava as notícias na televisão.*

Forma de **genitiv singular feminin**, fiind mai complicată, produce mai multe erori. Substantivele feminine, formează genitivul singular, în general,

adăugând *-i* la forma de plural (cu o excepție). De aceea, pentru a-l forma corect trebuie să fie știută forma corectă de plural a fiecărui substantiv. Necunoașterea pluralului corect duce la erori ca cele din exemplele: *în dreapta grădinei, sala bibliotecii*. Necunoscând forma corectă de plural, au rezultat formele eronate în locul celor corecte: *grădinii, bibliotecii*.

În cazul unui nume propriu, *Dunăre*, neexistând formă de plural ca punct de reper, fiind vorba de un obiect unic, studenții, absolut toți, au adăugat marca genitivului feminin singular *-i* la forma de singular, rezultând o formă eronată: *pe malul Dunărei*, în loc de *Dunării*.

Aceeași formă, de genitiv singular, se întâlnește și cu eroarea utilizării formei de plural cu articolul definit, ca în exemplul: *în timpul scenei*, în loc de *scenei*.

Excepția de la regula genitivului feminin singular format din plural + *-i* o constituie substantivele cu pluralul în doi *-i* (*familie – familii*) și nu cu unul singur (*femeie – femei*); în consecință, se adaugă marca de genitiv la singular (*familiei*). Sub influența acestei terminații *-iei*, se produce o eroare, adăugându-se la plural *-ei* și nu *-i* pentru genitiv singular: *pe rafturile bibliotecii*, corect fiind: *pe rafturile bibliotecii*.

4. Concluzii

Deoarece româna și portugheza fac parte din aceeași familie lingvistică, asemănările dintre ele sunt destul de mari. În ceea ce privește articolul, acesta are origine comună, evoluție asemănătoare, sisteme asemănătoare, conținând aceleași elemente și valori. Diferențele nu sunt mari și țin de detalii, relațiile sintagmatice ale substantivului și ale articolului exercitând o influență asupra alegerii articolelor și ale relațiilor acestuia în sintagmă. De aceea, deși conținuturile și opozițiile din cadrul sistemului articolului sunt aproape identice în cele două limbi, în unele construcții se folosesc articole diferite. Factorii morfologici se întretaie cu cei sintactici, unii sau ceilalți luând rolul principal în alegerea articolului într-o structură oarecare.

Pentru un portughez care învață limba română, ca și pentru un român care învață limba portugheză este necesară însușirea regulilor și transformarea lor în automatisme pentru a putea produce limba într-un mod corect în forma orală și scrisă. Până când ajung la nivelul la care să producă limba în mod corect și spontan, cursanții comit erori. Unele erori sunt produse sub influența limbii materne, deși nu acestea sunt cele mai multe, altele sub influența unor cunoștințe de limba română greșit aplicate, acestea fiind dominante, iar altele printr-o logică greșită sau printr-o eroare întâmplătoare transformată în automatism. Cele mai multe erori interferențiale de articol sunt cauzate de structura acuzativ cu prepoziție din limba română, unde articularea e diferită în cele două limbi. O altă cauză a unor erori interferențiale o constituie poziția enclitică a articolului în limba română, care, fiind și unit cu substantivul, este simțit

ca o terminație a acestuia în fazele incipiente de învățare a limbii, ceea ce poate duce la erori în producerea spontană a limbii. Diferența minusculă dintre forma nearticulată de feminin singular și cea articulată, adică între *-ă* și *-a* cauzează, de asemenea, multe erori interne, mai ales în scris, uneori prin simpla uitare a semnului diacritic.

Erorile de articol nu au fost multe pentru fiecare student în parte. De exemplu, calculând erorile de articol în testele de nivel B1, unde nu articolul constituia subiectul testului și care conținea și o compoziție liberă pe o temă dată, utilizarea articolului era corectă în procent de 80%.

Erorile de articol pot fi prevenite și combătute prin exerciții speciale, axate pe structuri care, de obicei, produc erori, exercițiile contrastive fiind, de asemenea, utile. Dat fiind că, în limba română, regulile de folosire a articolului vizează mai mult contextul decât valorile articolului, predarea articolului nu poate fi neglijată în vederea realizării unei competențe comunicative în limba română sau portugheză.

Bibliografie

- Abbot 2003: Barbara Abbot, *The difference between definite and indefinite descriptions*, Michigan State University, Atlanta, 1/5/03.
- Abbot 2004: *Definiteness and indefiniteness*, în Laurence R. Horn, Gregory Ward (eds.), *Pragmatics*, Oxford, Blackwell, p. 122–150 (www.msu.edu/~abbottb/def_and_indef.pdf).
- Abbot 2006: *Definite and indefinite*, în Keith Brown (ed.), *The Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd ed., vol. 3, Oxford, Elsevier, p. 392–399.
- Aldea 2003: Maria Aldea, *Premise pentru o cercetare stilistico-pragmatică a articolului hotărât în limba română*, „*Ianua: Revista Philologica Romanica*”, 4/2003, p. 11–16 (<https://www.raco.cat/index.php/Ianua/article/view/113859/141780>).
- Avram 1986: Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, București, Editura Academiei.
- Bechara 2001: Evanildo Bechara, *Moderna Gramática Portuguesa*, Rio de Janeiro, Editora Lucerna (1ª edição 1928).
- Boboiu 2010: Emanuel Boboiu, *Articolul în limbile romanice*: http://www.limbalatina.ro/biblioteca.php?ref=filologie_articolul.
- Camara Jr. 1964: J. Mattoso Camara Jr, *História e estrutura da língua portuguesa*, Rio de Janeiro, Editora Prolivro.
- de Carvalho 1976: José G. Herculano de Carvalho, *Systems of deictics in Portuguese*, în, Jürgen Schmidt-Radefeldt (ed.), *Readings in Portuguese Linguistics*, Amsterdam, North Holland Publishing Company.
- Cipariu 1992: Timotei Cipariu, *Gramatica limbii române (1854)*, în *Opere*, vol. II, București, Editura Academiei.
- Coteanu 1958: Ion Coteanu, *Contribuții la teoria articolului*, în „*Studii și cercetări lingvistice*”, nr. 9(1)/1958, București, Editura Academiei, p. 17–44.
- Coteanu 1982: Ion Coteanu, *Gramatica de bază a limbii române*, București, Editura Albatros.
- Cuesta, Mendes da Luz 1971: Pilar Vazquez Cuesta, Maria Albertina Mendes da Luz, *Gramática da Língua Portuguesa*, Lisboa, Edições 70.

- Cunha, Cintra 1986: Celso Cunha, Lindley Cintra, *Nova Gramática do Português Contemporâneo*, Lisboa, Edições João Sá de Costa.
- Dimitriu 1994: Corneliu Dimitriu, *Gramatica limbii române explicate*, Iași, Editura Virginia.
- Giusti 1992: Giuliana Giusti, *Heads and Modifiers among Determiners: Evidence from Rumanian and German*, University from Venice, Working Papers in Linguistics, Centro Linguistico Interfacoltá, Unviersità degli studi di Venezia.
- GLR 2008: *Gramatica limbii române*, București, Editura Academiei Române.
- Greenberg 1979: J. Greenberg, *Universals of Human Language*, Stanford, Stanford University Press.
- Guțu-Romalo 1958: Valeria Guțu-Romalo, *Unele valori ale articolului în limba română contemporană*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, București, Academia Română, p. 365–371.
- Iordan, Robu 1967; Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba Română Contemporană*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Irimia 1997: Dumitru Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Editura Polirom.
- Lago Garabatos 1995: Jesus Lago Garabatos, *L'article. Vie, mort et survie d'une classe*, în „Travaux de Linguistique”, 30, p. 39–49.
- Lapa 1970: M. Rodrigues Lapa, *Estilística da Língua Portuguesa*, 5ª Edição, Rio de Janeiro, Livraria Académica (1ª Edição: Lisboa, Seara Nova, 1945).
- Lauwers 2006: Peter Lauwers, *Les emplois lexicaux de l'article zero en fonction d'attribut du sujet*, în „Cahiers de lexicologie”, nr. 89.
- Lyons 1999: Christopher Lyons, *Definiteness*, Cambridge University Press.
- Mateus et alii 1983: Maria Helena Mira Mateus, Ana Maria Brito, Inês Silva Duarte, Isabel Hub Faria, *Gramática da Língua Portuguesa*, Coimbra, Livraria Almedina.
- de Melo 1968: Gladstone Chaves de Melo, *Gramática Fundamental da Língua Portuguesa*, Rio de Janeiro, Livraria Académica.
- Pană Dindelegan 1997a: Gabriela Pană Dindelegan, *Articol*, în Angela Bidu-Vrânceanu, Cristina Călărășu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicționar general de științe. Științe ale limbii*, București, Editura Științifică, p. 68–69.
- Pană Dindelegan 1997b: Gabriela Pană Dindelegan, *Demonstrativ*, în Angela Bidu-Vrânceanu, Cristina Călărășu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicționar general de științe. Științe ale limbii*, București, Editura Științifică, p. 152–153.
- Rosetti 1986: Al. Rosetti, *Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVII-lea*, București, Editura Pentru Literatură.
- Segueira 1938: Francisco Júlio Martins Segueira, *Gramática de Português*, Lisboa, Livraria Popular de Francisco Franco.
- Theban 1979: Maria Theban, *Português Contemporâneo. Morfologia*, București, Editura Unviersității.
- Vrăjitoru 1999: Ana Vrăjitoru, *Nominalitatea în limba română*, Iași, Vasiliana '98.
- Vrăjitoru 2006: Ana Vrăjitoru, *Aspecte ale predării categoriilor gramaticale ale limbii române vorbitorilor de limbă japoneză*, în „Lingua. A. LINGVISTICA”, Anul V, Cluj-Napoca, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Centrul „Lingua”, p. 107–116.
- White 2003: Lydia White, *Second Language Acquisition and Universal Grammar*, UK, Cambridge University Press.

**The Article of Definiteness in Portuguese and Romanian.
Analysis Based on the Errors of the Portuguese Students
in the Written Romanian Language**

The system of the article, the mark of the relative new grammatical category, the definiteness, has a very similar composition in all the languages which formed it. This system has the same elements: definite and indefinite articles and, in some languages, there is a zero article too. That is why teaching the definite and the indefinite articles from any language to any language is based, first of all, on the universal trait of their signifiers. A proof of the universality of the definite and indefinite articles is their origin, the same in any language: the demonstrative pronoun, for the definite article, the cardinal numeral, for the indefinite one. Even the languages without article are using the demonstrative to express the signified of the definiteness, so that the speakers of such a language can understand and use the article when they are learning a language which has it.

The languages from the same linguistic family are the most similar, the similarity existing in the signifiers too, not only in the signified. For this reason, article systems in Portuguese and Romanian, the two extremes of the linguistic Roman territory, have many similarities, which is supposed to facilitate the understanding and the forming of speaking skills in using articles in the other language. The main cause of the similarities consists, of course, in the common origin of their articles, of the definite one in the Latin demonstrative *ille, illa* and for the indefinite article in the cardinal numeral *unus, una*. In spite of the similarities, there are differences too and those are producing errors in assimilation of the Romanian article by Portuguese natives in the first stage of learning. The differences start from the signifier, which differs in spite of the similarities of its component letters/sounds in both languages: the definite article is a proclitic word in Portuguese but an enclitic ending of the noun in Romanian. The Romanian article system has three components while the Portuguese one has only two, the difference being the *zero article* in Romanian. On the other hand, the use of the noun without article in some contexts in Portuguese is facilitating the explanation, understanding and using of the *zero article* of Romanian. Other differences have their origin in the influence of the components of the nominal group beside the noun, which is different in Portuguese and Romanian and in the influence of the prepositions used by the noun in Romanian, an influence that doesn't exist in Portuguese. The choice of the article type for a noun in different contexts is producing also errors and is reflecting a difference in the mentality about the article in the two languages.

By analyzing the errors made by the Portuguese students who attended the Romanian language course in the University of Lisbon between 2008–2011, we could compare the article systems in Portuguese and Romanian. That is possible because some of the errors are produced by the interference of the native language and they indicate a difference between the two systems, which is available for the article system too.

The errors in using the article in writing and speaking Romanian by Portuguese students can be corrected by special exercises.